

AJANKOHTAISTA: UUTTA JA VANHAA TULKINTAA KANSALAISUUDESTA JA SUKUPUOLESTA

*Vuosikokousesitelmä Suomen Kansantietouden Tutkijain Seuran vuosikokouksessa
27.3.2007 Joensuussa.*

Kaija Heikkinen

Pohdin tässä esitelmässä kysymystä etnologiatieteiden kansallisesta luonteesta: miten tieteiden historia on vaikuttanut ja mikä on sen merkitys nykyään suomalaisuuden tuottamiselle, uusintamiselle ja käsittämiselle. Etnologiatieteillä tarkoitan kansatiedettä, etnologiaa, kansanrunoudentutkimusta, folkloristiikkaa ja perinteentutkimusta. Valotan kysymystä tarkastelemalla etnologiatieteitä kansallisuuden ja sukupuolen teorioiden pohjalta ja arvioin näiden teorioiden mahdollisuuksia. Taustan muodostavat etnisyttä käsittelevät tutkimukseni, joihin Venäjän etniskansallisten liikkeiden tutkimus 1990–2000-luvulla on tuonut uutta ajankohtaisuutta.

Kansallisuuden teorioissa on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana alettu etsiä sukupuolen paikkaa ja jäsentävää merkitystä (esim. Walby 1996; Yuval-Davis 1997; Suomessa Gordon ym. 2002). Tämä on johtanut klassisten kansallisuusteorioiden (esim. Anderson 1983; Hroch 1985; Suomessa Alapuro ym. 1989; Honko 1987) uudelleentulkintaan, mikä on tuonut esille näiden teorioiden sukupuolisokeuden. Samalla oivallus yhdestä huomiotta jätetystä mutta tärkeästä eroa synnyttävästä tekijästä on suunnannut katsetta mahdollisiin muihin eroihin ja pakottanut laajemminkin miettimään prosesseja, joissa kulttuurilla on taipumus homogenisoitua.

ETNOLOGIATIETEET SUOMALAISUUDEN TUOTTAJINA

Etnologiatieteet syntyivät osana kansallista liikettä. Muodostui yhtenäinen kansakunta, joka perustuu tiettyyn käsitykseen suomalaisesta kansasta. Samanaikaisesti alkoi tästä kansasta ulossulkeminen. Prosessi vaatii ”meidän” ja ”muiden” kategorisointia ja normittamista. Kehitetään tarpeelliset rajat, jotka ovat sekä valtiollisia eli ulkoisia että

sisäisiä eli sellaisia, jotka kohdistuvat oman maan ”vieraisiin” ihmisryhmiin. Erojen kriteerejä luodaan ja tietyt erot kansallistetaan. Muiden toiseuden hahmottaminen on olennainen osa tätä kehitystä. Tässä prosessissa ”vieraita” kansoja ja ihmisryhmiä tutkivilla tieteillä on olennainen tehtävä (Fabian 1983).

Prosessissa on tekijänsä. Kansallisen liikkeen aktivistit määrittivät suomalaisuutta muokkaamalla historiaa, kulttuuria ja kieltä. Seppo Knuutila pitää folkloristiikkaa kaikkein kansallisimpana tieteenä. Sen puitteissa ”suomalaisuutta on valikoiden johdettu menneisyydestä”. (Knuutila 1994.) Alettiin myös perustaa kansallisia kulttuuri-instituutioita (esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Museovirasto) (Karkama 1999; Nieminen 2006). Pertti Karkaman sanoin: ”Sivistyneistön tehtävänä oli laatia kertomuksia, jotka sijoittivat Suomenmaan ja sen väestön tilaan ja aikaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jossa kaikilla oli oma paikkansa” (Karkama 1999, 90). Tämä asetti jo lähtökohdaksi toiseuden. Tutkija, aktivisti ja kansan määrittelijä, edustaa itse toista sosiaalista ryhmää. Kansan toiseus on mielestäni johtanut siihen, että kansankulttuuri on saanut romanttisia sävyjä ja kuvaustapa on usein kansankulttuuria homogenisoiva.

Suomalaiskansallisuus konstruointiin etnologiatieteissä kansan pohjalta. Mikä on kansa ja mitä kansasta oli ulossuljettua? Tarkemmin katsottuna huomataan, että kohdennus on ollut vauraassa talonpoikaisuudessa, joka on kansallisuusideologisesti suomalaisuuden peruspilari. Kuvaukset kansankulttuurista henkivät talonpoikaista eetosta.

Kansankulttuuri on ymmärretty kollektiivisesti tuotetuksi. Kollektiivisuuteen kuuluu sukupuolineutraalius. Sukupuoli tulee esille sukupuolisen työnjaon kautta, mutta lähinnä epäsuorasti, eksplikoimattomasti (Östman 2000). Sukupuolet ovat luonnollistettuja; ne ovat biologisesti ymmärrettyjä reaalisia kategorioita, konkreettisia miehiä ja naisia.

Kansankulttuurin kuvauksissa kansa konstruoituu kollektiivisena ja homogeenisena yksikkönä, eikä siihen kuvaukseen mahdu erojen olemassaolo. Siinä ei esitellä kulttuurista heterogeenisuutta eikä erojen muodostajia. (Ks. Heikkinen 2006.) ”Kansan” menetettyä käyttökelpoisuuttaan se sai rinnalleen pienempiä yksiköitä, nimittäin erilaisia sosiaalisia ja etnisiä ryhmiä ja alakulttuurin nimellä tutkittavia kulttuurimuotoja. (1)

Nähdäkseni myös yleisesti käytetyt aineistot vahvistavat homogeenista kuvaa suomalaisuudesta. Menneisyyden konstruoinnilla jonakin harmonisena ja positiivisesti arvotettuna on vaikutusta aineiston tuottamistapaan, jota toteuttavat alan johtavat instituutiot, lähinnä Museovirasto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Lienee tyypillistä, ettei Kalevalaisten Naisten Liiton ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 1990-luvun alussa organisoimaan naisten elämäkertakirjoituskilpailuun, Satasärmäiseen naiseen, tullut kirjoituksia ei-heteroksi identifioituneilta, vaikka kilpailu oli muuten suosittu. Siihen tuli yhteensä noin 600 kirjoitusta. (Juvonen 2002.) Onko ymmärrettävä niin, etteivät seksuaalisten vähemmistöjen edustajat löydä identiteettiään tällaisista projekteista? Sama kysymys voidaan esittää esimerkiksi romanien kohdalla, joita ei myöskään ollut vastaajina (2). Romaneissa aktualisoituu toinen erontekijä, nimittäin etnisuus, joka ei kansallisten tieteiden kontekstissa identifioitu suomalaiseksi. Muissa yhteyksissä

Suomen romanit ovat kyllä alkaneet korostaa suomalaisuuttaan, mikä on tullut esille esimerkiksi muistuttamalla romanimpien panoksesta sotarintamalla.

On mahdollista, että uudet ryhmät, niin etniset kuin muutkin vähemmistöt, toimivat entistä enemmän muilla kanavilla, varsinkin Internetissä (ks. venäjänkielisten Intrenet-yhteisöllisyydestä Davydova 2006). Siellä tapahtuu identifioitumista ja kulttuurista ja yhteiskunnallista neuvottelua.

ETNOLOGIATIETEET OSANA SUKUPUOLITTUNUTTA KANSALLISTA LIIKETTÄ

Klassisissa teorioissa kansakunnan muodostuksen katsotaan tapahtuvan liikkeessä, joka voi olla avoimemmin tai piiloisemmin poliittista, yhteiskunnallista tai kulttuurista, mutta joka tapahtuu julkisuudessa. Prosessi näin ymmärrettynä on vahvasti sukupuolittunutta. Miehet ovat olleet toimijoita, eikä naisilla ollut pääsyä julkisuuteen. (Karkama 1999; Lappalainen 2000.) Naisten kulttuuri sen sijaan oli ainesta, jota miehet määrittivät osana kansallisuusliikettä. Esimerkki voidaan ottaa Suomen kirjallisuudesta, jossa naiskirjailijat pyrkivät omalta osaltaan ottamaan osaa keskiluokkaisen naiseuden määrittelyyn 1800-luvulla, mutta tulivat jätetyiksi huomiotta teeman ollessa varattu yhteiskunnallisille vaikuttajille eli suurmiehille. (Lappalainen 2000.) Vielä huonommin olivat asiat talonpoikaisnaisilla. Toisin kuin miespuolisilla kansankirjailijoilla heillä ei ollut mitään mahdollisuutta tuoda omaa kulttuuriaan julkisuuteen.

NAINEN KANSALAISSUUDEN SISÄSSÄ

Naiset vaikuttavat näkymättömiltä puhuttaessa kansallisesta identiteetistä, eikä heillä tunnu olevan paikkaa kansakunnan muodostumisessa. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole. Näkökulman siirto tuo esille, kuinka naisilla konkreettisesti sekä naisella symbolisesti on sijansa tässä prosessissa.

Sylvia Walby määrittelee naisen kansakunnan kehityksessä biologisen jatkuvuuden varmistajaksi, kulttuurin siirtäjäksi ja täten kansallisuusideologian tuottajaksi. Naista pidetään kansallisten erojen merkittäjänä ja kansallisen ideologisen diskurssin symbolina. Toisaalta nainen voi olla poliittinen ja taloudellinen toimija. Tästä on esimerkkejä kehitysmaista, joissa naiset osallistuivat aktiivisesti vapautusliikkeisiin. (Walby 1996.)

On tehty suhteellisen paljon kiinnostavia kansallisuuden ja sukupuolen teorioihin pohjautuvia tutkimuksia. Ne käsittelevät naisen symboloitumista kansallisessa ideologiassa, sukupuolen ja etnisyyden yhteenkietoutumista, toiseuden muodostumista etnisyyden ja sukupuolen pohjalta ja toisen seksuaalisuuden eksotisointia. (Ks. esimerkiksi Gunew 2004; Nagel 2003; Sinha 2006.)

Walbyn näkemyksille löytyy helposti vahvistusta. Esimerkiksi naisen biologinen ja kulttuurinen velvoite tulee esille siitä intensiteetistä, jolla naisideaalia kehiteltiin

1800-luvulla osana suomalaisuuden määrittelyä. Naisen tuli olla ihanneäiti ja perheen kantava voima. Siten naiseus määriteltiin naisen synnyttämis- ja hoivaamiskyvyn perusteella. Äiti-naisen tuli olla eettiset normit täyttävä, sillä kulttuurin ja varsinkin siveellisyyden katsottiin olevan äidin vastuulla. (Karkama 1999.) Tämän toi J. V. Snellman selkeästi esille korostaessaan naisen paikkaa kodin piirissä erotukseksi miesten toiminta-alueina olevista valtiosta ja kansakunnasta (Jalava 2006).

Siten kansakunnan ideologiassa sukupuoli on kansallisuuden rinnalla jäsentävä tekijä. Sukupuolten politiikka on osa kansallisuuspolitiikkaa. Kansallisuus ja kansakunta ovat konstruoituneina kulttuurisesti organisoitujen sukupuolierojen ympärille. Kansallinen identiteetti määrittyy tärkeältä osaltaan naiseen kohdistuvien rajoitusten ja toisaalta naisille myönnettyjen vapauksien pohjalta (Sinha 2006). Tämä on helppo ymmärtää silmäilemällä vaikkapa mediaa, jossa toistetaan pohjoismaisen naisen ja islamilaisen (maahanmuuttaja)naisen vastakkainasettelua. Näin tarkasteltuna naisen laajentuu kansakunnan merkiksi. (3)

NAISET ETNISYYDEN MANIFESTAATIONA

Walbyn kansallisuuden ja sukupuolen yhteyttä koskevat näkemykset istuvat hyvin myös sukupuolittuneen etnisyyden tarkasteluun (4). Naisen paikka kulttuurin ”henkivartijana” ja eteenpäin siirtäjänä on selvästi esillä. Tarkastelussa on käytetty käsitettä ”kulttuurin etnistäminen”, joka on joidenkin kulttuuripiirteiden etniseksi (kansalliseksi) merkitsemistä. Prosessi on suhteellisen yksinkertainen, ja sitä on tutkittu paljon etnologiatieteiden piirissä.

Etnistämisessä liikutaan tavallisesti folkloren, musiikin, tanssin ja mahdollisesti uskonnon lisäksi arkikulttuurin alueella, julkisuuden ulkopuolella, siellä minne Snellman aikoinaan halusi jättää naiset äiteinä ja kodinhoitajina. Arkikulttuurissa onkin runsaasti etniselle leimaamiselle antautuvia piirteitä, kuten esimerkiksi puvut, ruuat ja käsityöt, joita naiset arjen edustajina säilövät, ylläpitävät ja kehittävät. Olen itsekin käsitellyt sukupuolittunutta arkikulttuuria, lähinnä subjektiivisten merkitysten, yhteiskunnallisen arvomuodostuksen ja arkikulttuurin yksittäisten piirteiden symboloitumisen kannalta katsottuna. Olen ottanut esimerkkejä lähinnä Suomen Pohjos-Karjalasta, varsinkin karjalaisuudesta, ja Venäjältä karjalaisilta, vepsäläisiltä ja muilta suomalais-ugrilaisilta. Samalla olen koettanut päästä perille niistä arjen piirteistä, jotka eivät symboloidu. Miten naisten arkielämä silloin asettuu, ja mitä se peittää ja suojelee? (Esimerkiksi Heikkinen 1984; 2002; 2004.)

On helppo löytää etnologisia teoksia, filmejä ja matkailumainoksia, joissa etnisuus representoituu naiseksi. Kontekstista riippuen kyse on mummosta tai suomenneitomisesta naisesta. Naiset perinteentaitajina välittävät perinnettä eteenpäin, usein tutkijoille arkaistisina muotoina tai yleisölle näytöksinä. Voidaan puhua etnisyyden feminiinisestä symboloitumisesta. Tässä yhteydessä en käsittele sitä, kuinka aktiivisesti naiset itse ovat muokkamassa arkikulttuurinsa institutionaalista symboloitumista.

IKÄ ERONA

Sinikka Vakimo on lisännyt sukupuolen problematiikkaan iän (Vakimo 2001). Ikä kytkeytyy sukupuoleen monin tavoin; ikä on sukupuolittunut. Ikää ei ole sukupuolen tavoin tiedostettu, vaikka etnologiatieteissä ikä on yksi jäsentävistä tekijöistä, sillä se on sisäänkirjoitettu käytettyyn kulttuuriteoriaan.

Kenttätöiden historia tuo ilmiön helposti esille. Vakimon mukaan perinteenkeruussa on ollut tapana etsiä mahdollisimman iäkkäitä henkilöitä riippumatta nuorempien kompetenssista. Vanhat ymmärrettiin menneisyyteen orientoituneiksi ja siten hyväksi informanteiksi ja samalla ”kansan ääneksi”. (Vakimo 2001.) Keruutyön edetessä perinteentaitajat alkoivat paljastua yhä useammin vanhoiksi naisiksi, mitä selitettiin teesillä naisista perinteen säilyttäjinä. Vakimon sanoin ”tutkijamiehet siis näkivät miesten tuoneen innovaatiot matkoiltaan kotiin naisten säilytettäväksi” (Vakimo 2001, 34).

Ikääntyvät naiset on kuin luotu toteuttamaan kansallisuus- ja sukupuolen teorioissa korostettua näkemystä naisista kulttuurin siirtäjinä ja täten kansallisuusideologian tuottajina.

NAISTUTKIMUKSEN VASTASTRATEGIOITA – NAISET NÄKYVIKSI

Kansallisuusteorioiden sukupuolisokeuteen on reagoitu usealla tavalla. On etsitty kansallisuusliikkeen aktivistinaisia, kuten on etsitty unohdettuja naispuolisia kirjailijoita, taiteilijoita ja tiedenaisia ja muita julkisuudessa toimineita naisia. Tästä joukosta kansakunnan ja sukupuolen kannalta poikkeuksellisen kiinnostavia ovat nyt esiin nostetut naispuoliset historiantutkijat (ks. Markkola 2002; Katainen ym. 2005). On tuotu esille naisten osuutta sodassa ja muissa kansallisesti leimautuneissa liikkeissä ja tapahtumissa (esimerkiksi Kinnunen 2006). Feministisen tutkimuksen alkuvaiheessa oli vahvana emansipatorinen ote. Kyse oli naisten ylläpitämän kulttuurin määrittelystä, näkyväksi tekemisestä ja siten myös arvottamisesta. Korostettiin, että naiset ovat olleet ja ovat jatkuvasti aktiivisia toimijoita. Vaihetta on myöhemmin totuttu kutsumaan kompensatoriseksi tutkimustavaksi. (Ks. Nenola 1990; Koivunen 1996.)

Sylvia Walbyn ja Nira Yuval-Davisin aloittama feministinen kansallisuuden ja sukupuolen teoretisointi on tärkeä, kun tarkastellaan sukupuolen problematiikkaa. Se on synnyttänyt runsaasti tutkimusta, jossa on käsitelty konkreettisesti naisten asemaa ja tehtäviä. Tässä yhteydessä koti, äitiys, reproduktio, kulttuurin siirto – ei siis niinkään luominen ja nainen symbolina – on saanut aikaisemmin puuttuvaa merkitystä. Kuitenkin tässäkin naisten (naisen) paikka osoittautuu monilta osin passiiviseksi.

MONENLAISET EROT

Sukupuolen hierarkisointiin on yhä enemmän alettu liittää muita eron tekijöitä, kuten etnisyyt, ihonväri, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuneisuus ja ikä, jota on jo edellä käsitelty. (Ks. Rojola 2004; Vuorela 1999.)

Nykyaikana, jota luonnehtii globalisaatio, kansallisvaltioiden heikkeneminen ja transnationaalisuus muuttoliikkeen, ovat monet vähemmistöryhmät aktivoituneet. Ne toimivat joko kansallisvaltion sisässä tai ylirajaisesti. Suomessakin on viime aikoina lisääntynyt puhe etnisyydestä, jolloin viitataan maahanmuuttoon ja -muuttajiin ja vähemmistöihin. Tämänkaltaisen ”etninen”-sanan käyttö näkyy esimerkiksi Yhdenvertaisuuslaissa (2004) ja monissa maahanmuuttajille suunnatuissa ja heidän asioitaan käsittelevissä organisaatioissa (esimerkiksi Etnisten suhteiden neuvottelukunta). Suomalaisia ei pidetä millään tavalla etnisinä.

Etnologiatieteissä on vanhastaan käsitelty sellaisia etnisiä vähemmistöjä, joita nyt on alettu nimittää vanhoiksi vähemmistöiksi (lähinnä romaneja ja saamelaisia). Sen sijaan maahanmuuttoa ja niin sanottuja uusia etnisiä vähemmistöjä (esimerkiksi venäjänkielisiä, somaleja, vietnamilaisia) on tutkittu pääasiassa yhteiskuntatieteiden piirissä (ks. Puuronen ym. 2004; Martikainen 2006).

Yleistäen voidaan sanoa, että etnologiatieteet tuottavat jatkuvasti suomalais-kansallisuutta. Operoidaan kansallisilla kollektiivisilla käsitteillä, kuten ”suomalaiset” ja ”suomalainen” (adjektiivina). Näin raamitettuun suomalaiskansallisuuteen on vaikea sijoittaa muita etnisyyden ja sukupuolen identifikaatioita.

Suomalaisuuteen eivät kuulu etnisesti muut (esimerkiksi saamelaiset, romanit), vaan nämä ovat saaneet omat monografiansa, kulttuuri-instituutiossa ja julkaisunsa. Oleellista on, että niitä esitellään erillisesti vähemmistöjen tutkimuksena. Tämä uusintaa asetelmaa, jossa tunnustetaan suomalaisuus ja suomalaisuudesta erillään oleva vähemmistöläisyys.

Luokittelua ja ryhmäidentifioitumista ja -kategorisointia ohjaavat monet muutkin tekijät kuin vain tieteen oma historia ja logiikka. Näihin kuuluu muun muassa lainsäädäntö (esimerkiksi ulkomaalaislaki ja muut maahan tuloa säätelevät lait, kansainväliset ja kansalliset vähemmistöjä suojaavat lait, joista on syytä mainita äskettäin hyväksytyt yhdenvertaisuuslaki). Yhteiskunnallisessa elämässä kategorisointi on tarpeen. Valtiovalta suosii monella tavalla ryhmämuodostusta. Se tukee rekisteröityjen yhdistysten perustamista, joiden ajatellaan toimivan ryhmäläisten etujen ajajina ja samalla yhteydenpitäjinä valtiovaltaan päin. Tällöin jäsenkysymykset tulevat tärkeiksi. Prosessissa tapahtuu monenlaista identiteetin neuvottelua ja sisäistä ulos- ja sisäänsulkemista.

SUOMALAIUUDEEN HETEROGENISOINTI

On kysyttävä, mitä kulttuurisia, kansallisia ja poliittisia tavoitteita edistetään homogeenisen suomalaisuuden uusintamisella. Voisivatko etnologiatieteet päinvastoin olla

kehittämässä mekanismeja, joilla suomalaisuutta moniäänistettäisiin? Onko mahdollista uudistaa suomalaisuus-konseptia niin, että sitä kautta päästäisiin aikaisempaa paremmin hahmottamaan nykyistä Suomen monietnisyttä ja -kulttuurisuutta? Tämä olisi sekä poliittinen että teoreettinen ja epistemologinen kysymys.

Joustamaton me ja muut -luokitus on toki alkanut saada kritiikkiä osakseen. On toivottu ”kolmansien” olemassolon tunnustamista, kulttuuristen välivyohtyöhykkeiden ja ”kolmansien merkitysten” huomioon ottamista. Otan vain yhden esimerkin. Sen antaa Leningradin alueelta kotoisin oleva Arno Survo (1998; 2006).

Arno Survo on kritisoinut suomalaisten Inkeri-käsitettä kolmannen vyöhykkeen mitätöinnistä, mikä on samalla tuhonnut kaiken moniäänisyyden. Survon mukaan Inkerin ”hyväksyminen moniäänisenä ilmiönä on ollut liian kova pala historian harrastajille, joille Inkeri on ollut arvokas kalevalamittaisen korkeakulttuurin pelkistettyä jatkeena ja käsittämättömän elävänä” (Survo 1998, 48). Suomalaisten Inkerissä havaitsemat ilmiöt on arvotettu joko negatiivisiksi tai positiivisiksi, ja ne on palautettu kahteen ryhmään: suomalaisuuteen tai venäläisyyteen. Välivyohtyöhykkeen olemassaoloa ei ole hyväksytty luonnollisena ja kulttuuriin kuuluvana asiana. Siksi suomalaisten teksteissä vilisee mainintoja ”pilatus” kielestä ja kielitajun ”viallisuudesta”. (Survo 1998.) Survon esiin nostama käsitepari ”kolmannet merkitykset” on tärkeä muistaa aina silloin kun ”vieras” – tässä tapauksessa suomalaiset – rakentaa itselleen mentaalisesti tärkeää paikkaa kansallisvaltionsa ulkopuolella.

Kolmansien vyöhykkeiden, erilaisten raja- ja välialueiden, huonosti määriteltävien, Judith Butleria mukaillen ”ulostyönnettyjen abjekti-vyöhykkeiden” (ks. Gunew 2004) tunnustaminen tulee ajan oloon välttämättömäksi maahanmuuttopolitiikan ja maahanmuuttajien käsittelyssä. Jatkan inkeriläisteemalla. Suomessa inkeriläisyydellä ja inkeriläisillä on positiivinen semanttinen lataus. Vaikka suurin osa entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen muuttaneista onkin ensisijaisesti venäjänkielisiä ja vaikka yleinen kielenkäyttö nimittää heitä venäläisiksi, kuuluvat he itse asiassa ryhmään, jota toisaalta kutsutaan nimellä inkeriläiset paluumuuttajat. (Ks. Davydova & Heikkinen 2004.) Ilmiön semanttinen kaksinaisuus tulee esille puhekoikeesta: mitä jos puhuisimme inkeriläisprostituutiosta venäläisprostituution tai itäprostituution sijasta?

Inkeriläisyys ja inkeriläiset nähdään vain yhden tekijän, nimittäin etnisyyden lävitse. Mukana ei ole sosiaalisia, poliittisia tai taloudellisia luonnehdintoja. Etnisyyden korostamisen voi katsoa olevan suoraa seurausta etnologiatieteiden paikasta suomalaiskansallisuuden tuottamisessa.

Pitäisin perimmäisenä kysymyksenä sitä, onko mahdollista käsitellä eroja ilman että tapahtuu kategorisointia. Miten tulisi nimittää ja onko tarpeen nimittää henkilöä, ”joka ei kuulu joukkoon”? Tarkoiton tällä esimerkiksi sellaista henkilöä kuin romanitustaista taiteilijaa Kiba Lumbergia, joka on sanoutunut irti perinteisestä romanikulttuurista. (Ks. Heikkinen 2005.) Olisi triviaalia sanoa, että konteksti määrittää: Lumberg on tietenkin sekä taiteilija, nainen, romani, kansanedustajaehdokka että montaa muuta. Mutta onko hän ulkopuolisille kuitenkin ensisijaisesti romanitaiteilija tai mahdollisesti vähemmistötaustainen kansanedustajaehdokka, kuten hänet esiteltiin yhdessä vaaliohjelmassa? Entä onko maahanmuuttaja ikuisesti maahanmuuttaja ja ovatko heidän lapsensa sukupolvien ajan maahanmuuttajia? Onko siirtokarjalainen

siirtokarjalainen kolmanteen, neljanteen tai viidenteen sukupolveen? Kaiken kaikkiaan, jos luokittelun ja määrittelyn välttämättömyys hyväksytään, tulisi miettiä, uusintavalko etnologiatieteet tieteellisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti relevantteja ja perspektiivejä avaavia luokitteluja?

VIITTEET

1. Yhtenä osoituksena kansankulttuurin murrosdiskurssista on Matti Räsänen kiinnostava pohdinta 1980-luvulla siitä, mihin ideologisiin tarkoituksiin kansankulttuuria on käytetty. Itse kansankulttuuri-konseptia hän ei kuitenkaan käsittele, vaan pitää sitä jonakin annettuna ja reaalisenä. (Räsänen 1989.) Tuossa vaiheessa alkoi Bo Lönnqvist puhua kansankulttuurin konstruoidusta luonteesta (Lönnqvist 1989).
2. Romanihavainnosta kiitän Seppo Knuutilaa. Esitelmän jälkeisessä keskustelussa tuli esille epäily aineistojen poissaolevan etsinnän hyödyllisyydestä. Pohdittiin, millä tavalla aineistojen rajoitusten eksplikointi mahdollistaisi niiden käyttöä. Katson kuitenkin, että jokaisen tieteenalan tulisi aika ajoin arvioida poissaolevaa. Tämä koskee niin tutkimusteemoja kuin käytettyjä aineistojakin. Tällaisesta arvioinnista saa selville tieteen historiaa ja varsinkin piilossa olevaa arvomaailmaa.
3. Hyvänä esimerkkinä sukupuolen symbolisesta luonteesta suomalaiskansallisuuden konstruoinnissa voidaan pitää naisten äänioikeuden 100-vuotisjuhlintaa. Retoriikassa korostui kuva suomalaisesta, miesten kanssa tasa-arvoisesta vahvasta naisesta.
4. Teen eron etnisyyden ja kansallisuuden välillä niin, että kansallisuus viittaa kansakuntaan valtiollisena muodostelmana. Siksi puhun kansakunnan sisällä olevista vähemmistöistä etnisinä enkä kansallisina, vaikka tätäkin termiä usein käytetään.

KIRJALLISUUS

- ALAPURO, RISTO & LIIKANEN, ILKKA & SMEDS, KERSTIN & STENIUS, HENRIK (toim.) 1989: *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- ANDERSON, BENEDICT 1983: *Imaged Communities: Reflections of the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- DAVYDOVA, OLGA & HEIKKINEN, KAIJA 2004: Produced Finnishness in the Context of Remigration. – Puuronen, Vesa & Häkkinen, Antti & Pylkkänen, Anu & Sandlund, Tom & Toivanen, Reetta (eds.), *New Challenges for the Welfare Society*. Publications of Karelian Institute 142. Joensuu: University of Joensuu.
- DAVYDOVA, OLGA 2006: Nettikeskustelu transnationaalisessa tilassa. – Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.), *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*. Kultaneito VII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- FABIAN, JOHANNES 1983: *Time and the Other. How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press.

- GORDON, TUULA & KOMULAINEN, KATRI & LEMPIÄINEN, KIRSTI (toim.) 2002: *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- GUNEW, SNEJA 2004: *Haunted Nations. The Colonial Dimensions of Multiculturalism*. London: Routledge.
- HEIKKINEN, KAIJA 1984: Karjalaisuus Rasimäessä tänään? – Rannikko, Pertti & Oksa, Jukka & Kuikka, Matti & Knuuttila, Seppo & Eskelinen, Heikki (toim.), *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 61. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2002: Ethnicity, Religion and Gender in the Context of Civil Society in Russia. – Laine, Antti & Ylikangas, Mikko (eds.), *Rise and Fall of Soviet Karelia. People and Power*. Kikimora Publications, Series B: 24. Helsinki: Aleksanteri Institute.
- 2004: Performing Ethnicity Among the Nenets and the Veps Peoples in Russia. – Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki & Stotesbury, John A. (eds.), *Cultural Identity in Transition. Contemporary Conditions, Practices and Politics of a Global Phenomenon*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
- 2005: Kuka ei mahdu joukkoon? Who Is Not One of Us? – Selin, Laura & Nummelin, Esko (toim.), *Kiba Lumberg. Vie minut pois. Musta perhonen*. Porin taidemuseon julkaisuja 75. Pori: Porin taidemuseo.
- 2006: Maaseudun sukupuolittuneet tilat ja ulossulkeminen. – *Maaseudun Uusi Aika* 14(3): 21–31.
- HONKO, LAURI 1987: The Kalevala Process. – Jabbour, Alan & Hardin, James (eds.), *Folklife Annual 1986*. American Folklife Center. Washington D. C.: Library of Congress.
- HROCH, MIROSLAV 1985: *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JALAVA, MARJA 2006: *J.V. Snellman. Mies ja suurmies*. Helsinki: Tammi.
- JUVONEN, TUULA 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- KARKAMA, PERTTI 1999: 1840-luku suomalaisen nykykulttuurin kohtuna. – Koistinen, Tero & Kruuspere, Piret & Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.), *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden subteista Suomessa ja Virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 755. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KATAINEN, ELINA & KINNUNEN, TIINA & PACKALEN, EVA & TUOMAILA, SAARA (toim.) 2005: *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KINNUNEN, TIINA 2006: *Kiitetyt ja parjatut: lotat sotien jälkeen*. Helsinki: Otava.
- KNUUTTILA, SEPPO 1994: *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*. Tietolipas 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVUNEN, ANU 1996: Emansipaatio. – Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

- LAPPALAINEN, PÄIVI 2000: *Koti, kansa ja maailman tabraava lika. Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia 789. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖNNQVIST, BO 1989: Minne och glömska. Om etnologens identitet. – Korhonen, Teppo & Räsänen, Matti (toim.), *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Tietolipas 114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARKKOLA, PIRJO 2002: Vahva nainen ja kansallinen historia. – Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.), *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- MARTIKAINEN, TUOMAS (toim.) 2006: *Ylärajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NAGEL, JOANE 2003: *Race, Ethnicity and Sexuality. Intimate Intersections, Forbidden Frontiers*. New York: Oxford University Press.
- NENOLA, AILI 1990: Sukupuoli, kulttuuri ja perinne. – Nenola, Aili & Timonen, Senni (toim.), *Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 520. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIEMINEN, HANNU 2006: *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentaminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.
- PUURONEN, VESA & HÄKKINEN, ANTTI & PYLKKÄNEN, ANU & SANDLUND, TOM & TOIVANEN, REETTA (eds.) 2004: *New Challenges for the Welfare Society*. Publications of Karelian Institute 142. Joensuu: University of Joensuu.
- ROJOLA, LEENA 2004: Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. – Liljeström, Marianne (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino.
- RÄSÄNEN, MATTI 1989: Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. – Korhonen, Teppo & Räsänen, Matti (toim.), *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Tietolipas 114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SINHA, MRINALINI 2006: Gender and Nation. – Sue Morgan (ed.), *The Feminist History Reader*. Abingdon New York: Routledge.
- SURVO, ARNO 1998: Unohtamisen taianomainen taito. Inkerin menneisyys monikielisyysdeksi muuntuvana. – *Suomen Antropologi* 23(1): 47–63.
- 2006: Olemattoman kenttiä. – Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.), *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*. Kultaneito VII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- VAKIMO, SINIKKA 2001: *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntähtämyksistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 818. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VUORELA, ULLA 1999: Postkoloniaali ja kolmannen maailman feminismit. – Airaksinen, Jaana & Ripatti, Tuula (toim.), *Rotunaisia ja feminismejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Tampere: Vastapaino.
- WALBY, SYLVIA 1996: Woman and Nation. – Balakrishnan, Gopal (ed.), *Mapping the Nation*. London: Verso.
- YUVAL-DAVIS, NIRA 1997: *Gender & Nation*. London: Sage.

KAIJA HEIKKINEN

ÖSTMAN, ANN-CATRIN 2000: *Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottnisk jordbrukssamhälle ca. 1870–1940*. Åbo: Åbo Akademi.

Kaija Heikkinen on naistutkimuksen professori ja etnologisen naistutkimuksen dosentti Joensuun yliopistossa. Hän on tutkinut mm. sukupuolen ja etnisyyden suhteita, esimerkkejä on otettu Venäjän vähemmistökansoista.